

УДК 336.71(477)

Бурлаєнко Т.І.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та управління персоналом
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ

FEATURES CREDIT PORTFOLIO MANAGEMENT BANK

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються проблеми управління кредитним портфелем комерційного банку та його характеристик, розглянуто сутність понять «кредитний портфель банку» та «заборгованість за кредитними операціями». Досліджено структуру заборгованості за кредитними операціями банку. Визначено показники ефективності управління кредитним портфелем.

Ключові слова: кредитний портфель, стан, аналіз, банк, показник, методи оцінки.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются проблемы управления кредитным портфелем коммерческого банка и его характеристик, рассмотрена сущность понятий «кредитный портфель банка» и «задолженность по кредитным операциям». Исследована структура задолженности по кредитным операциям банка. Определены показатели эффективности управления кредитным портфелем.

Ключевые слова: кредитный портфель, состояние, анализ, банк, показатель, методы оценки.

ANNOTATION

The article deals the problem of credit portfolio of commercial banks and their characteristics, the essence of concepts «loan portfolio» and «debt on credit operations». The structure of debt on credit operations of the bank is analyzed. Indexes of credit portfolio management are defined.

Keywords: credit portfolio, state, analysis, bank, index, evaluation methods.

Актуальність проблеми дослідження. Євроінтеграційні наміри України внесли зміни до розвитку її економіки і зокрема до фінансової сфери. Суттєво ці зміни торкнулись розвитку банківської системи, яка є суттєвою ланкою фінансово-кредитного ринку. Ефективне функціонування банківської системи є одним із ключових напрямів забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації господарських процесів, загострення конкуренції на міжнародних ринках, в умовах політичної нестабільності України та, попри все, інтеграції вітчизняної економіки у світове господарство. Роль банків у цих процесах важко переоцінити з огляду на їх центральне місце у забезпеченні всіх суб'єктів господарювання та фізичних осіб послугами, без яких неможливий нормальний розвиток бізнес-процесів на мікро-, мезо- та макроекономічному рівні. Очевидним стає актуальність аналізу організації ринку банківських послуг, включаючи як теоретичні аспекти, так і практичні напрями його розвитку в контексті безпосереднього розв'язання завдань щодо збільшення прибутку, підвищення якості банківського об-

слуговування різних груп клієнтів та загально-го рівня конкурентоспроможності банківських установ. Оцінювання ефективності кредитної діяльності банку має важливе значення в системі прийняття фінансових рішень. Важливе значення у вирішенні проблеми формування фінансових ресурсів підприємств має використання особливостей функціонування кредиту як фактора економічного зростання загалом, що в свою чергу впливає на формування кредитного портфелю банку. Тому підвищення ролі кредиту в сучасних умовах, необхідність створення адекватного механізму формування кредитного портфелю банку дає новий імпульс для обґрунтування суті кредитного портфелю, методів управління кредитним портфелем та переваги й недоліки застосування окремих методів управління кредитним портфелем банку.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Основним джерелом доходів банків є отримання прибутку від здійснення кредитних операцій, а так як у процесі управління кредитною діяльністю банку об'єктами є не лише кожна окрема кредитна операція, а й сукупність усіх наданих банком кредитів з їх взаємовпливом і взаємозалежністю, тобто кредитний портфель банку, то одним з головних завдань, яке сьогодні повинне стояти перед менеджментом банків, є ефективне управління кредитним портфелем банку.

Аналіз показав, що трактування такого поняття як «кредитний портфель» розподіляється за трьома підходами. Так, науковці, що при визначенні підходів до сутності кредитного портфелю були віднесені до першої групи, представляють кредитний портфель як сукупність виданих позичок, тим самим враховують лише здійснення кредитної операції [1]. Представниками такого підходу щодо трактування сутності «кредитного портфелю» можна віднести таких науковців як: А. С. Кокін, О. І. Лаврушин, Г. С. Панова, А. І. Пашков, Г. С. Челноков, К. Г. Шумкова.

До другої групи визначень було віднесено наукові підходи тих авторів, які наголошують на тому, що кредитний портфель є складним управлінським процесом, який характеризує вибір напрямків вкладень, тобто плановані дії, чим підкреслюють велике значення кредитування серед інших банківських послуг [2].

Прихильниками зазначеного наукового підходу можна вважати таких авторів: Ю. В. Бугель, Е. Дж. Долан, Дж. Ф. Сінкі.

Третій підхід відображає значення проведення кредитних операцій на макrorівні, тобто розгадається значення кредитного портфелю не тільки на рівні банківської установи, а й на загальнодержавному рівні. Представником цього підходу можна вважати такого автора як В. М. Голуб [3].

Теоретичні та практичні аспекти управління банківською діяльністю та активами банку вивчалися вітчизняними вченими. Значний внесок у дослідження цих проблем зробили українські вчені М. Д. Алексеєнко, З. М. Васильченко, О. В. Дзюблук, І. Б. Івасів, А. А. Кириченко, Т. В. Майорова, А. М. Мороз, М. І. Мирун, Л. О. Примостка, К. Є. Раєвський, М. І. Савлук, Н. П. Шульга; а також зарубіжні – А.І.Ачкасов, І.А.Бланк, Г.П.Іванов, О. І. Лаврушин, Ю. С. Масленченков, Г. С. Панова, В. М. Усоскін, В. Є. Черкасов; Е. Долан, Т. Кох, Г. Марковіц, Д. Нотон, П. Роуз, Дж. Сінкі, Дж. Тобін, Дж. Трейнор, У. Шарп.

Метою статті є формування концептуальної моделі управління кредитним портфелем банку, що дозволить, проаналізувавши літературні джерела щодо визначення кредиту та класифікації кредитного портфелю банку, дослідити структурну заборгованість за кредитними операціями банку та визначити показники ефективності управління кредитним портфелем банку.

Виклад основного матеріалу. Поняття «кредитного портфеля» залишається дискусійним, а у вітчизняній економічній літературі його визначенню приділено мало уваги й дане питання недостатньо розроблене й вивчене. Тому, проаналізувавши думки економістів щодо визначення даного поняття, ми прийшли до висновку, що кредитний портфель банку – це сукупність кредитів, гарантій, авалів та зобов'язань з кредитування, наданих банком своїм клієнтам на певну дату; він характеризує величину капіталу, вкладеного банком у кредитні операції:

- строкові депозити, розміщені в інших банках, і сумнівна заборгованість за ними;
- кредити, надані іншим банкам, і сумнівна заборгованість за ними;
- вимоги, придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання, і сумнівна заборгованість за ними;
- кредити суб'єктам господарювання в поточну та інвестиційну діяльність і сумнівна заборгованість за ними;
- кредити, надані органам державної влади та місцевого самоврядування, і сумнівна заборгованість за ними;
- кредити на поточні потреби та в інвестиційну діяльність, надані фізичним особам, і сумнівна заборгованість за ними;
- кредити, надані за врахованими векселями фізичним особам, і сумнівна заборгованість за ними;

– кредити, надані зарахованими векселями суб'єктам господарювання, та сумнівна заборгованість за ними;

– кредити овердрафт, надані суб'єктам господарювання та фізичним особам;

– гарантії, підтверджені акредитиви, акцепти та авалі, надані банкам;

– сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями, виданими банкам, фізичним особам і суб'єктам господарювання;

– гарантії та авалі, надані фізичним особам та суб'єктам господарювання, тощо.

Банки з метою розрахунку обсягу резерву під кредитні ризики мають здійснювати класифікацію кредитного портфеля - оцінку рівня кредитного ризику за кожною кредитною операцією за такими параметрами:

- кредитоспроможність позичальника;
- стан обслуговування позичальником заборгованості та відсотків/комісій за кредитом;
- рівень та якість забезпечення кредитної операції [4].

Методи управління кредитним портфелем банку охоплюють різні рівні, починаючи з найнижчого – рівня окремої позички через рівень кредитного портфеля і закінчуючи рівнем банку. Процес управління кредитним портфелем банку включає тактичне управління, яке передбачає конкретні методи та прийоми досягнення певної мети у визначених умовах, а саме: реалізацію стратегії управління кредитним портфелем банку, розробку внутрішньої нормативної документації стосовно кредитної діяльності.

Однією з найважливіших умов успішного управління кредитним портфелем комерційного банку вважається вміння проводити ефективно і регулярно процедури планування кредитної діяльності з урахуванням всієї системи управління: планування, організації, аналізу, контролю і регулювання.

Показник ризику кредитного портфеля банку знаходять як відношення розрахункового значення резерву під нестандартну заборгованість за кредитними операціями банку до вартості всього кредитного портфеля (у відсотках):

$$IR = \frac{R}{V} \cdot 100, \quad (1)$$

IR – показник ризику кредитного портфеля;

R – розрахункове значення резерву під нестандартну заборгованість за кредитними операціями банку;

V – обсяг кредитного портфеля банку.

У теорії обґрунтовано кілька коефіцієнтів ефективності управління портфелями активів, які використовуються для прийняття управлінських рішень в процесі формування ефективних портфелів. У загальному випадку коефіцієнт ефективності управління портфелем є відношенням різниці між дохідністю портфеля (реальною або очікуваною) та ставкою без ризику до показника, який відображає ризик портфеля. Це коефіцієнти Шарпа, Трейнора, коефіцієнт відносної дюрації, котрі загалом мають

однакову структуру, але відрізняються за способами вимірювання ризикованості портфеля.

За економічним змістом перевищення доходності портфеля над ставкою без ризику є премією, яку отримує його власник за ризик, котрий він взяв на себе, придбавши певні активи в процесі формування свого портфеля. При цьому слід звернути увагу, що в коефіцієнтах ефективності, обґрунтованих у портфельній теорії, береться до уваги інвестиційний ризик (ймовірність недоодержання доходів за портфельними активами). У процесі управління кредитним портфелем банку пріоритетне значення має кредитний ризик. Тож показники, які заведено застосовувати в прийомах портфельного аналізу, для оцінки ефективності кредитної діяльності використовувати без змін не коректно. Оскільки кредитні операції по суті є різновидом інвестиційної діяльності, то, спираючись на обґрунтовані у портфельній теорії коефіцієнти ефективності, використовується аналогічний показник, який враховує не інвестиційний, а кредитний ризик.

Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем банку визначається за формулою:

$$kC = \frac{d - r_0}{IR}, \quad (2)$$

де kC – коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем;

d – доходність портфеля;

r_0 – ставка без ризику;

IR – показник ризику кредитного портфеля.

Розглянемо економічний зміст показника ефективності. Безризикова кредитна ставка r_0 показує рівень доходності портфеля, сформованого наданням кредитів тільки першокласним позичальникам із рейтингом, наприклад, AAA за системою Standard&Poors. Зауважимо, що назва «ставка без ризику» є досить умовною й означає не цілковиту відсутність ризику, а лише його мінімальний (найнижчий із усіх можливих варіантів) рівень. Як правило, така ставка дорівнює базовій ставці, яка діє на даному кредитному ринку (LIBOR, prime-rate, ставка рефінансування, ставка за цінними паперами уряду), хоча в окремих випадках може й відрізнятися від неї [5].

Коли кредит надано позичальнику, з яким пов'язується певний ризик, то кредитна ставка перевищує базу на величину кредитного спреда, котрий відображає рівень ризику клієнта. Величина кредитного спреда залежить від умов конкретного ринку та загальної економічної ситуації. Наприклад, на міжнародних ринках для позичальників з рейтингом ВВ кредитна ставка перевищує базу на 1,5–2 %, з рейтингом В – на 5 %, а для клієнтів з найнижчим рейтингом ССС кредитний спред може досягати 6–12 %.

Таким чином, надавши кредити позичальникам з рейтингом, нижчим за AAA, банк має змогу сформувавши кредитний портфель з доходністю r , яка буде відрізнятися від безризикової

ставки. Тоді коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем покаже величину додаткових доходів понад рівень доходності безризикового кредитного портфеля, котру одержить банк в розрахунку на одиницю прийнятого кредитного ризику. Вище значення коефіцієнта означає ефективніше управління кредитним портфелем банку і розцінюється як більш приєвбливе.

Найбільші ускладнення у вітчизняній дійсності у процесі практичного застосування коефіцієнта ефективності викликає адекватне визначення безризикової ставки. В розвинутих економічних системах за таку ставку, як правило, беруть ставку за казначейськими зобов'язаннями уряду, оскільки там існує висока впевненість у платоспроможності держави. За ставку без ризику можна брати і міжбанківські ставки, але вони відрізняються високою волатильністю і не завжди є об'єктивним індикатором стану фінансового ринку [6, с. 41]

Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем може бути використаний банком у процесі перспективного або ретроспективного аналізу. Перспективний аналіз проводиться на стадії формування кредитного портфеля і дозволяє порівняти ефективність різних варіантів розміщення ресурсів. Крім того, цей підхід можна використати для формування портфеля заданої якості. Для цього слід встановити внутрішній ліміт ефективності кредитних операцій – граничний рівень, нижче за який видача кредиту визнаватиметься за недоцільною. У результаті буде сформовано оптимальний з погляду співвідношення доходу та ризику кредитний портфель.

Ретроспективний аналіз дозволяє оцінити результати управління кредитним портфелем банку у порівнянні з очікуваними (плановими) значеннями коефіцієнтів ефективності, а також з аналогічними показниками діяльності інших банків або із ринковим портфелем. За результатами ретроспективного аналізу виявляють динаміку ефективності кредитного портфеля та її відповідність стратегії управління банком.

У вітчизняній практиці методика оцінки ефективності кредитної діяльності ще не набула поширення, що зумовлено браком інформаційного забезпечення для оцінки рівня ризику та вибором адекватної безризикової ставки. Тому банки, які зважають на проведення власних досліджень і створення інформаційних систем, матимуть безсумнівні переваги, оскільки першими освоюють техніку та методику комплексного дослідження ринку, а це дозволить їм зайняти достатньо міцні позиції порівняно з конкурентами.

Найважливішим елементом кредитної політики банку є інструментарій, що використовується ним для задоволення потреб клієнтів у позикових коштах, виражений у видах кредитів, що видаються банком.

Особливості формування кредитного портфеля банку, його структура, пакет довгострокових

і короткострокових позик, що надаватиметься банком своїм позичальникам, залежить від характеристики залучених ресурсів і строків користування ними. Підтримання цього співвідношення є основою фінансової стійкості банку і зберігання його ліквідності на належному рівні.

Характеристика видової структури кредитів у кредитному портфелі комерційного банку допомагає оцінити ліквідність банку на даний момент, оцінити ступінь ризикованості проведення кредитних операцій банком, виявити шляхи уникнення проблемних кредитів в кредитному портфелі.

«Золоте» банківське правило говорить, що розмір і строки фінансових вимог банку повинні відповідати розмірам та строкам його зобов'язань. Кожній групі пасивів повинен відповідати свій тип активів за розмірами і строками розміщення. Так, пасиви, якими можна управляти, формують базу для цільового, програмного кредитування, а поточні пасиви є основою для операцій на ринку «коротких грошей». Підтримання цього відношення між джерелами ресурсів і їх розміщенням є основою фінансової стійкості банку. [7, с. 16].

Управління кредитним портфелем дає змогу балансувати та стримувати ризик усього портфеля, контролювати ризик, притаманний тим чи іншим ринкам, клієнтам, позиковим інструментам, кредитам та умовам діяльності. Управління кредитними ризиками вимагає систематичного кількісного та якісного аналізу кредитного портфеля та роботи з проблемними кредитами.

Аналіз кредитного портфеля потребує дослідження його структури в розрізі груп ризику, ступеня забезпеченості, галузевої структури, форм власності позичальників, а також вивчення динаміки кожної групи, сегментації кредитного портфеля.

Аналіз галузевої структури кредитів дає змогу визначити галузеву диверсифікацію кредитів порівняно з попередньою звітною датою. Галузева диверсифікація кредитних вкладень повинна сприяти розвитку пріоритетних галузей народного господарства.

Структурний аналіз проводиться для визначення надмірної концентрації кредитних операцій в одному сегменті, що підвищує ступінь кредитного ризику.

У структурі банківського балансу кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складник активів банку, який характеризується показниками доходності та відповідним рівнем ризику. Структура кредитного портфеля банку може вважатися задовільною в тому випадку, якщо питома вага кредитів без забезпечення, сумнівних для повернення, прострочених і пролонгованих складає не більш 50%.

Доходність і ризик є основними параметрами управління кредитним портфелем банку. За співвідношенням цих показників визначається ефективність кредитної діяльності банку. Голо-

вна мета процесу управління кредитним портфелем банку полягає в забезпеченні максимальної доходності за певного рівня ризику.

Внутрішньобанківський контроль за якістю кредитного портфеля і факторами ризику, є одним із найважливіших напрямків внутрішньобанківської роботи. Інакше кажучи, аналітичний внутрішньобанківський контроль необхідно розглядати як систему керівництва факторами ризиків, а також як інструмент прогнозування і здійснення ефективної грошово-кредитної політики банку.

Для попередження погіршення якості кредитного портфеля в процесі концентрації тих або інших видів кредитів, у тому числі в залежності від періодичності діяльності, банк повинний оперативно визначати ріст ризиків, і відкоригувати балансову вартість кредитів шляхом створення спеціальних резервів для покриття можливого збитку.

Для цього він розробляє основну стратегію кредитної політики, керуючись метою своєї діяльності, рівнем розвитку банківської установи, контрольованою часткою ринку кредитів, і визначає пріоритети при формуванні кредитного портфеля з точки зору генеральної мети: максимізації ефекту від кредитних вкладень при оптимізації витрат на його отримання [8, с. 27].

Висновки. Сучасний стан розвитку економіки в Україні потребує постійної уваги до банківської системи в цілому і кредитних операцій зокрема. Кредитний портфель комерційного банку є одним із найризикованіших напрямків, і найвагоміших компонентів структури відсоткових доходів.

Кредитний портфель – це сукупність кредитів, наданих банком на певну дату, з метою одержання доходу у вигляді відсотків. До заборгованості за кредитними операціями, що становлять кредитний портфель банку, належать вивчення, систематизація та узагальнення існуючих поглядів на складові аналізу кредитних операцій комерційного банку надало можливість визначити три напрями методики аналізу кредитного портфеля: аналіз динаміки та структури, аналіз якості, аналіз ефективності кредитних вкладень.

До основних елементів ефективного управління кредитами комерційного банку можна віднести ретельно розроблену кредитну політику банку; визначення пріоритетних напрямків кредитування; якісне управління портфелем; ефективний контроль за кредитами і добре підготовлений для цієї роботи персонал.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська енциклопедія. – Київ, 2011. – 504 с.
2. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банківським кредитним портфелем // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2 (27). – С. 157–163.
3. Голуб В. М. Управління кредитним портфелем комерційно-

- го банку : Автореф. дис. канд.екон. наук: 08.04.01. – Київ, 2004. – 19 с.
4. Энгслер П. Рыночная экономика для начинающих бизнесменов. – Київ, 2001. – 120 с.
 5. Заржицький О., Левченко А. Застава як засіб забезпечення виконання зобов'язань // Право України. – 2002. – № 7. – С. 35–36.
 6. Івасів Б., Клапків М. Економічний зміст та форми страхування кредитів // Вісник НБУ. – 2000. – № 5. – С. 41–47.
 7. Кардаш О. Источник убытков. Кредиты и деятельность банков по обеспечению их возвратности // Бизнес. – 2001. № 16. – С. 41.
 8. Коваленко В. В. Особливості кредитування підприємств і організацій в сучасних умовах // Фінанси України. – 2000. – № 10. – С. 27 – 30.
 9. Іртищева І.О. Методичні підходи до оцінки кредитоспроможності підприємств агропродовольчої сфери / І.О. Іртищева, І.С. Крамаренко // АгроСвіт. – 2011. – № 19. – С. 2–4.
 10. Іртищева І.О. Фінансово-кредитне забезпечення агропродовольчої сфери України: сучасний стан та перспективи розвитку / І.О. Іртищева, І.С. Крамаренко // АгроСвіт. – 2012. – № 3. – С. 14-16.